

مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

رموز اشراقی شاهنامه

(شرح ابیات جلی موزداستان سیاوش)

www.ketab.ir

بابک عایقانی

سرشناسه	: عالیخانی، بابک، ۱۳۴۲-
عنوان قراردادی	: شاهنامه، برگزیده، شرح
	: Selections. Commentaries Shahnameh
عنوان و نام پدیدآور	: رموز اشراقی شاهنامه: (شرح ابیات و حل رموز داستان سیاوش)/ بابک عالیخانی.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۵۶۴ ص.
شابک	: 978-622-6331-19-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: نمایه.
عنوان دیگر	: شرح ابیات و حل رموز داستان سیاوش.
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ق. . شاهنامه. سیاوش -- نقد و تفسیر
موضوع	: Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh. Siyavash-- Criticism and interpretation
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۴ق. -- ۱۴ -- تاریخ و نقد
موضوع	: Persian poetry -- 10-20th centuries -- History and criticism
شناسه افزوده	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ق. . شاهنامه. سیاوش. شرح
شناسه افزوده	: Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh. Siyavash
شناسه افزوده	: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
شناسه افزوده	: Muassasah-i Pizhūhishī-i Hikmat va Falsafah-i Īrān
رده بندی کنگره	: ۴۴۹۶PIR
رده بندی دیویی	: ۱/۲۱۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۵۷۸۷۹۸

www.ketab.ir

رموز اشراقی شاهنامه

(شرح ابیات و حل رموز داستان سیاوش)

نویسنده: بابک عالیخانی

صفحه آرا: معصومه قاسمی

طراح جلد: بنفشه رضایی نیارکی

خطاط: لیلا وزیری

چاپ اول: ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱,۵۰۰,۰۰۰ ریال

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و انتشارات

نشانی: تهران، خیابان نوفل لوشاتو، خیابان شهید آراکلیان، پلاک ۴

تلفن: ۶۶۴۰۵۴۴۵، ۶۶۹۵۳۳۴۲، نمابر:

شابک: ۹۷۸-۶۳۳۱-۱۹-۷-۷ ISBN: 978-622-6331-19-7

حق چاپ و نشر محفوظ است

www.irip.ir

فهرست مطالب

سخن نخست	۱۱
بخش یکم: شرح ابیات داستان سیاوخش	۱۹
(۱) خطبه داستان سیاوخش	۲۱
(۲) مادر سیاوخش و زادن او	۲۴
(۳) سیاوخش در زاوولستان	۳۰
(۴) بازگشت به ایران	۳۲
(۵) سوداوه شوخ چشم	۳۶
(۶) دنباله ماجرای سوداوه	۵۸
(۷) سیاوخش در آتش	۶۸
(۸) پیروزی در آزمون	۷۴
(۹) در جنگ با تورانی‌ها	۸۲
(۱۰) فتح‌نامه شهر بلخ	۸۹
(۱۱) رویای افراسیاب و تعبیر آن	۹۳
(۱۲) آشتی جستن افراسیاب	۱۰۲
(۱۳) پذیرفتن پیشنهاد صلح	۱۰۷
(۱۴) فرستادن رستم به نزد پدر	۱۱۰
(۱۵) جوش و خروش کاووس	۱۱۳
(۱۶) سیاوخش در آزمونی دیگر	۱۱۸
(۱۷) آهنگ گذار از جیحون	۱۲۸
(۱۸) دعوت‌نامه افراسیاب	۱۳۴

۱۳۸	۱۹) واپسین نامه به پدر
۱۴۰	۲۰) هجرت سیاوخش به توران
۱۴۶	۲۱) استقبال از سیاوخش
۱۵۰	۲۲) هنرنمایی سیاوخش
۱۵۹	۲۳) پیوند سیاوخش و فریگیس
۱۶۸	۲۴) در انداختن طرح نوآیین
۱۷۵	۲۵) دیدار پیران از سیاوخشگرد
۱۷۹	۲۶) گرسیوز در سیاوخشگرد
۱۸۶	۲۷) آغاز فتنه جویی گرسیوز
۱۹۱	۲۸) سفر دوم گرسیوز به سیاوخشگرد
۲۰۱	۲۹) تاختن افراسیاب بر سیاوخشگرد
۲۰۳	۳۰) رازگشودن سیاوخش با فریگیس
۲۰۹	۳۱) بیرون شدن از سیاوخشگرد
۲۱۶	۳۲) شهادت و آغاز سوگواری‌ها
۲۱۸	۳۳) قصد افراسیاب به کشتن فریگیس
۲۲۲	۳۴) میلاد کیخسرو نیکبختی
۲۲۵	۳۵) سپردن کیخسرو به شبانان
۲۲۹	۳۶) پرسش و پاسخ افراسیاب و کیخسرو
۲۳۳	بخش دوم: حل رموز داستان سیاوخش
۲۳۵	مقدمه
۲۶۳	۱) در سایه سیمرغ
۲۸۱	۲) نور سکنینه
۲۹۷	۳) انسان قدیم
۳۱۱	۴) صلح کل
۳۲۱	۵) مقام قنوت
۳۳۷	۶) تأسیس شهر
۳۵۵	۷) شهادت و سوگواری
۳۶۳	۸) درخت خسروانی

به نام خداوند فراخ‌بخشایش مهربان

سخن نخست

«ار چنان‌ست که دست‌گذاری به من تا مرا کُشی،
من آن به‌ام که دست‌گذارم به تو تا ترا کُشم؛ من
می‌ترسم از خدای، خداوند جهانیان».^۱
(سوره مائده، آیه ۲۸)

بعد از حمد و صلوة، این دفتر اختصاص یافته است به تبیین رموز داستان سیاوخش در شاهنامه، ولی پیشتر بر یکایک بیت‌های آن داستان توضیح ضروری نوشته شده و از رهگذر بررسی انتقادی دو شرح بسیار خوب^۲ سعی بر این بوده است که مسائل متعلق به قرانت و فهم درست متن در حدّ مقدور حلّ و فصل گردد. صورت ابیات که در این نوشته ارائه می‌گردد در اساس مأخوذ است از تصحیح بی‌نظیر شاهنامه به اهتمام دکتر جلال خالقی مطلق، ولیکن روش «تصحیح تحقیقی» آن دانشمند این مجال را فراهم ساخته است تا در تار و پود لفظ و معنی ابیات تدقیق‌های دیگری صورت گیرد؛ رسم الخطّ و علانم و عنوان‌ها و شماره‌بندی ابیات همگی مخصوص خود این دفتر است و با تصحیح مزبور یکی نیست؛ مقصود از این کار، سهولت مطالعه و مراجعه خوانندگان گرامی بوده است.

در داستان سیاوخش ابیاتی هست که پاره‌ای از آنها را مرحوم مجتبی مینوی در کتاب داستان سیاوش کم‌وبیش نامفهوم قلمداد کرده است، مثلاً سیاوش به پدر خود می‌گوید:

اگر کوو آتش بُود بشِپرَم ازین تنگ خوارست اگر بگذرم^۳

ولی از روی مقایسه با سخن دیگر سیاوش در آخرین نامه‌ای که به پدرش نوشته است می‌توان

۱- سخن هابیل خطاب به قابیل، به نقل از: تفسیر کشف‌الاستار و غده‌الانوار، مجلد سوم، ص ۹۰

۲- یادداشت‌های شاهنامه از دکتر جلال خالقی مطلق و نامه باستان از دکتر میرجلال‌الدین کزازی

۳- مطابق نسخه لندن؛ در چاپ دکتر خالقی می‌خوانیم:

اگر کوو آتش بُود بشِپرَم ازین تنگ خوارست اگر بگذرم

صورت درست این بیت را به دست آورد:

اگر کوه آتش بُود بشپَرَم ازین، تنگ و خواری سست گر نگذرم
(بیت ۴۶۴)

از ابیات ذیل نیز می‌توان یاد کرد (ابتدا صورت متعلق به چاپ دکتر خالقی آورده شده است):
(۲) زمینِ کُوزِستان بُد از پیشتر که خوانی همی مَاورِالتَّهر در
زمینِ کوی ساران بُد از پیشتر که خوانی همی مَاورِالتَّهر بر
(بیت ۱۳۲)

در مصراع دوم «ماورِالتَّهر بر» اضافهٔ مقلوب است: بر و بومِ ماوراء التَّهر. با این بیت شاهنامه می‌توان مقایسه کرد:

سرِ شهر یاری همی نو کنی برِ پارس باید که بی‌خو کنی

(۳) سپهبد سیاوخش را خواند و گفت که خون و پی و مهر نتوان نهفت
سپهبد سیاوخش را خواند و گفت که خونِ دل و مهر ثوان نهفت
(بیت ۱۴۵)

به نظر می‌رسد که در مصراع دوم این بیت، «خون و پی» تصحیف «خونِ دل» باشد. در چند بیت پیشتر نیز خوانده‌ایم:

همه روی پوشیدگان را ز مهر پر از خون دل ست و پر از آبِ چهر
(بیت ۱۴۲)

(۴) که بسیار دان ست و چیره زوان هُشیوار و بینادل و بدگمان
که بسیار دان ست و چیره زوان هُشیوار و بینا و روشن روان
(بیت ۱۵۳)

نظر به دقایق مربوط به قافیه در شاهنامه، «بدگمان» قطعاً تصحیف کلمهٔ دیگری است. «زوان» تنها با چند کلمهٔ محدود (مانند روان، دوان، گوان، نوان و توان) قافیه می‌افتد. از روی ابیات مشابه^۱ می‌توان حدس زد که «بینادل و بدگمان» صورت دگرگشتهٔ «بینا و روشن روان» است.